

Date: 27th April-2025

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISHDA BOLALAR ADABIYOTINING O'RNI**

Qahramonov Aliboy Yolgoshovich

Filologiya fanlari nomzodi, ISFT instituti katta o'qituvchisi

Mirzaahmedova Dildor Inomidinova

Xomidova Anorxon Kozimjon qizi

Nurmatova Muqaddas Azamatovna

ISFT instituti Boshlang'ich ta'lim fakulteti 3-kurs talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda bolalar adabiyotining tutgan o'rni har tomonlama yoritilgan. Bolalar adabiyotining tarbiyaviy, estetik va didaktik funksiyalari, kitobga qiziqishni uyg'otishdagi roli, o'qituvchining metodik yondashuvi va innovatsion usullardan foydalanish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos adabiy asarlar tanlash mezonlari ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: kitobxonlik madaniyati, bolalar adabiyoti, boshlang'ich sinf, o'qish darsi, o'quvchi dunyoqarashi, tarbiyaviy ahamiyat, metodik yondashuv, o'qituvchi roli, qiziqish uyg'otish, obrazli tafakkur.

Bugungi kunda jamiyatda intellektual salohiyatli, mustaqil fikrlay oladigan, axborot texnologiyalarini egallagan, ijtimoiy faollikka ega shaxsni tarbiyalash ta'lim sohasining ustuvor maqsadlaridan biri hisoblanadi. Bunday shaxsni shakllantirishda yosh avlodning ma'naviy olamini boyitish, ularni fikrlashga, izlanishga, kitob orqali bilim olishga yo'naltirish muhim omil sanaladi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, boshlang'ich ta'lim bosqichidayoq o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Kitob – bilim, ma'rifat, dunyoqarash manbai sifatida bolalar dunyosini rang-baranglashtiradi, ularning tafakkurini o'stiradi, hayotiy tajriba va axloqiy qadriyatlarni singdiradi. Xususan, bolalar adabiyoti orqali bola atrofdagi borliqni tushunadi, yaxshi bilan yomonni ajratishni o'rganadi, o'zbek xalqining urf-odati, milliy qadriyatlari bilan tanishadi. Adabiyot darslarida, shuningdek, mustaqil o'qish jarayonida bolalarga tanishtirilayotgan badiiy asarlar ularning ruhiy-estetik olamini shakllantirishga xizmat qiladi.

Bolalik davrida olingan birinchi adabiy taassurotlar, eshitilgan ertaklar, o'qilgan hikoyalar, yodlangan she'rlar bola xotirasida uzoq saqlanadi va ularning shaxs sifatida shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Shu bois o'qituvchi o'quvchilarga bolalar adabiyotining nodir namunalarini tanishtirib borishi, ularni kitob o'qishga yo'naltirishi, fikrlashga undashi lozim. Zero, bugunning kitobxon o'quvchisi – ertangi ijodkor, ziyoli jamiyat a'zosi demakdir.

Date: 27th April-2025

Bolalar adabiyoti – kitobxonlik madaniyatining poydevori. Bolalar adabiyoti boshlang'ich ta'lim bosqichida bolalarning yosh xususiyatlariga mos, tushunarli, ta'sirchan bo'lishi bilan ajralib turadi. Bu adabiyot bolaga nafaqat ma'naviy zavq bag'ishlaydi, balki unda dunyoni anglash, fikr bildirish, muomala qilish ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Aynan shuning uchun ham bolalar adabiyoti kitobxonlik madaniyatining asosiy vositalaridan biri sifatida qoraladi.

Tadqiqotchilar fikricha, bolalarda kitobxonlik madaniyatining shakllanishi ko'p jihatdan aynan dastlabki yillarda – boshlang'ich ta'lim davrida shakllanadi. Shu bois bu bosqichda adabiy asarlarni tanlash, ularni o'qish va tahlil qilish, o'quvchini mustaqil fikrlashga undash pedagogning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish jarayoni quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi:

Qiziqishni shakllantirish: Dastlabki bosqichda o'quvchilarda adabiyotga, kitobga bo'lgan mehr uyg'otiladi. Bu yerda o'qituvchining ifodali o'qishi, obrazlarni jonlantirib yetkazishi, turli savol-javoblar, dramatik sahnalar orqali bolalarda hayajon va qiziqish uyg'otish muhim ahamiyatga ega.

Adabiy asarni tushunish va baholash: O'quvchi o'qigan matnni anglaydi, undagi obrazlar, voqealar haqida fikr yuritadi, mustaqil xulosa chiqaradi. Bu esa o'quvchining tafakkurini faollashtiradi, tahliliy yondashuvga o'rgatadi.

Kitobga ongli munosabatni shakllantirish: Bu bosqichda o'quvchilar o'qish rejalarini tuzishni, mualliflar haqida izlanishni, kutubxona bilan do'stlashishni o'rganadilar. Shuningdek, kitobni to'g'ri tanlash, uni ehtiyot qilish, uni o'rtoqlarga tavsiya qilish kabi ko'nikmalar shakllanadi.

Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda o'qituvchining didaktik, interaktiv va innovatsion yondashuvlardan foydalanishi yuqori natija beradi. Quyidagilarni misol qilib keltirish mumkin:

Rolli o'yinlar va sahnalashtirish: Bolalar asarlardagi obrazlarni gavdalandirish orqali matn mazmunini chuqurroq anglaydilar, ijodiy yondashuv hosil bo'ladi.

Kitobxonlar klubi: Har bir sinfda muntazam adabiyot burchagi yoki kitobxonlar to'garagini tashkil qilish orqali bolalarda o'zaro fikr almashish, muhokama qilish madaniyati rivojlanadi.

Rasmlar asosida hikoya tuzish: Adabiy asar asosida rasm chizish yoki chizilgan rasm asosida hikoya yaratish orqali tasavvur va estetik idrok rivojlanadi.

Elektron adabiyotlardan foydalanish: Zamonaviy texnologiyalarning imkoniyatlaridan foydalanib, audio ertaklar, elektron kitoblar orqali ham bolalarda o'qishga qiziqish uyg'otish mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun adabiy asar tanlashda quyidagi mezonlarga e'tibor qaratilishi lozim:

- Asarning **yoshga mosligi** va **mazmuniy soddaligi**;
- Ijtimoiy, ma'naviy, axloqiy **g'oyalarning mavjudligi**;
- O'zbek xalqining milliy urf-odatlarini **aks ettirishi**;

Date: 27th April-2025

- Asarda **pozitiv, ijobiy** obrazlarning ustunligi;
- Bolalarda **ijtimoiy faollik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik** tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qilishi.

Misol uchun, xalq og'zaki ijodidan olingan "Zumrad va Qimmat", "Boy va kambag'al", "Bo'z bolali kampir" kabi ertaklar bolalarda mehr-oqibat, halollik, mehnatsevarlik kabi xislatlarni singdiradi. Zamonaviy bolalar adabiyotidan esa Xurshid Davron, Erkin Vohidov, G'afur G'ulomning bolalar uchun yozilgan she'rlari, hikoyalari keng qo'llaniladi.

O'qituvchi – o'quvchi uchun nafaqat bilim manbai, balki hayotiy namunadir. Shu bois boshlang'ich sinf o'qituvchisining bolalar adabiyotini chuqur bilishi, o'quvchilar uchun eng mos va foydali asarlarni tanlashi, ularni to'g'ri talqin qilishi va ijodiy faoliyatga yo'naltirishi kerak. Kitobxonlikka undovchi muhit yaratish, ota-onalar bilan hamkorlikda kitob o'qish jarayonlarini tashkil etish o'qituvchining dolzarb vazifasidir.

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqadiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish – nafaqat ularning ta'limiy yutuqlari, balki shaxsiy kamoloti va ma'naviy rivoji uchun ham muhim omildir. Ayniqsa, bolalar adabiyoti bu jarayonda hal qiluvchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Chunki aynan adabiyot orqali bola hayotni anglaydi, estetik zavq oladi, milliy qadriyatlarga hurmat bilan qarashni o'rganadi, eng muhimi – o'qishga mehr qo'yadi.

Bolalar adabiyotining rang-barang janrlari – ertak, she'r, hikoya, bolalar uchun yozilgan dramalar orqali o'quvchilarning idroki kengayadi, ifodali o'qish, tahliliy fikrlash, o'z fikrini bildirish, ijod qilish kabi ko'nikmalari shakllanadi. O'qituvchining bu jarayondagi faol, ilg'or va izlanuvchan ishtiroki esa kitobxonlik madaniyatini barqaror rivojlantirishning muhim kafolatidir. Shu bois, zamonaviy boshlang'ich ta'lim tizimida bolalar adabiyotiga tayangan holda adabiy-badiiy ta'limni yanada takomillashtirish, o'qituvchilar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish, maktab kutubxonalarini bolalar uchun mo'ljallangan asarlar bilan boyitish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Kitobni sevgan avlod – ma'naviy boy, fikrlaydigan, madaniyatli jamiyat poydevoridir. Demak, bugun boshlang'ich sinfda bolalarga adabiyot bilan mehr qo'ygan har bir pedagog – ertangi kitobxon jamiyatni shakllantirayotgan fidoyi muallimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qo'shboqova Z., Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, Fan va texnologiya, Toshkent, 2022, 128 bet.
2. Xolmatova M., Bolalar adabiyoti asoslari, O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, Toshkent, 2020, 256 bet.
3. Vohidov E., Tanlangan asarlar (bolalar uchun), G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent, 2018, 112 bet.
4. G'ulom G'., Bola shodligi (bolalar uchun hikoyalar va she'rlar), Sharq, Toshkent, 2017, 96 bet.

Date: 27th April-2025

5. Shodiyeva S., Boshlang'ich sinfda adabiyot o'qitish metodikasi, O'zMU nashriyoti, Toshkent, 2019, 144 bet.
6. Rasulov B., Boshlang'ich sinfda o'qish fanini o'qitish metodikasi, «Ilm ziyo», Toshkent, 2021, 180 bet.
7. Tursunov O., Bolalar psixologiyasi va adabiyoti, «Yangi asr avlodi», Toshkent, 2020, 134 bet.
8. Abdullayeva M., Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda maktab va oila hamkorligi, Xalq ta'limi, 2021, №4, 45–48-betlar.
9. Bolalar adabiyotida tarbiyaviy g'oyalar. Ilmiy-uslubiy maqolalar to'plami, Ma'naviyat, Toshkent, 2022.

